

UOT 677.074

GEYİM MATERIALLARINA VERİLƏN GİGIYENİK TƏLƏBLƏR VƏ ONLARIN EKSPERTİZASI

¹NƏSİROVA ZEMFİRA HƏTƏMXAN qızı

²XUDABAXIŞOVA GÜNEL ELŞAD qızı

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC), 1-dosent, 2- magistrant

rfidan23@mail.ru

Açar sözlər: gigiyeniklik, materialın həcmi, çəki, materialın hidrofobluğu, materialın lipofilliyi.

Geyimlərin istehlak xassələri sırasında onun gigiyenik xassələrinə verilən tələblər əsas yer tutur. Çünki insan orqanizmi həddən artıq həssasdır. Ona görə də insanın sağlam yaşaması dövlətimizin daim diqqət mərkəzindədir. Elə bunu nəzərə alaraq, onların istifadə etdikləri geyimlərin komfortlaşması üçün, onlara Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən aşağıdakı tələblər qoyulmuşdur:

- Geyimlər üçün istifadə edilən materiallara verilən ümumi tələblər.
- Parça istehsalı üçün olan liflər təbii liflərdən olmalıdır: kətdandan, pambıqdan, yundan, ipəkdən, həmçinin süni və sintetik lifdən də ola bilər.
- Liflərdən alınan saplar və ipliklər burulmuş, möhkəm burulmuş, boş burulmuş ola bilər.
- Geyim üçün olan materiallar parçadan və yaxud trikotajdan ola bilər.
- Qadın geyimlərinin istehsalı üçün olan parçalara aşağıdakı fiziki və gigiyenik tələblər verilir:

Materialın qalınlığı qalınlıq ölçən cihazla, mm-lə təyin edilir. Bu amil geyimlər üçün istifadə olunan materiallarda, materialın istilikqoruma xüsusiyyətinə bilavasitə təsir edir. Qalınlığı çox olan parçalar daha çox hava saxlayır, hava izolyator xarakterli olduğu üçün qalın parçalar aşağı istilikburaxma qabiliyyətinə malik olur. Deməli, qalın olan materiallardan tikilən geyimlər daha isti olur. Bu baxımdan bəzi materialların qalınlığı aşağıda mm-lə göstərilmişdir.

Məsələn: batist parça – 0,1 mm, drap parça – 5,0 mm, təbii xəz – 30,0-50,0 mm.

Materialların qalınlığı fiziki xassələrə cavab verməklə bərabər, onların təyinatında da əsas rol oynayır.

Materialın çəkisi materialın bir m²-nin qramla çəkisidir. Yəni götürülmüş sahənin qramla çəkisinin həmin sahəyə olan nisbətidir (1m² və ya 1sm²). Gigiyenik nöqtəyi-nəzərdən minimal çəkili parçalar, onun bütün xüsusiyyətləri qalmaq şərti ilə (məs.: krepedəşin – 28,0 q/m², drap – 77,0 q/m², təbii xəz – 1000,0 q/m²) optimal sayılır.

Materialın həcmi çəkisi 1 sm³ parçanın qramla çəkisidir. Bu göstərici parçada olan sıx maddəni və parçanın hava tutumunu göstərir. Belə ki, materialın həcmi çəkisi nə qədər azdırsa, material bir o qədər yüngüldür.

Hətta parça qalın olsa belə, yenə də yüngüldür. Həcmli çəkili parçaların istilik saxlama qabiliyyəti yüksəkdir. Bu göstərici parçaların istilik saxlama göstəricisini xarakterizə edir. Eyni qalınlıqda və kiçik həcmi çəkisi olan parça daha isti hesab olunur (Məsələn: yun parça və trikotaj üçün həcmi çəki 0,07 q/m², brezent – 0,6-0,7 q/sm²).

Materialın məsaməliyi – məsaməlik məsamələrin həcmnin verilmiş materialın ümumi həcminə olan nisbətidir (%-lə). Materialın məsaməliyi onun həcmi çəkisi ilə bilavasitə bağlıdır. Eyni zamanda materialın məsaməliyi onun istilikkeçiriciliyi haqqında da fikir irəli sürməyə

imkan verir (məsələn: drap (diaqonal) – 50,0%, yun trikotaj – 93,0-95,0%, vatin (yun) – 96,8%, pambıq – 98,5%, vatimen – 99,15%).

Materialın havakeçiriciliyi. Havakeçiricilik dedikdə saniyədə materialın 1 m-dən keçən havanın həcmi dm^2 -lə ölçülür. Materialın özü məsamələrin filtrasiyası yolu ilə hava keçirmə qabiliyyətini təyin edir. Müxtəlif geyimlər üçün nəzərdə tutulmuş parçalar, müxtəlif havakeçiriciliyə malik olmalıdır. Məsələn: qış zamanı soyuqdan qorunmaq məqsədilə geyim aşağı hava keçiriciliyinə, yay paltarları isə yuxarı hava keçiriciliyinə malik olmalıdır (məsələn: madepolan h/k – $111 \text{ dm}^2/\text{m}^2\text{san}$, təbii ipək – $341 \text{ dm}^3/\text{m}^2\text{san}$, kapron – $125 \text{ dm}^3/\text{m}^2\text{san}$).

Materialın buxarkeçiriciliyi. Materialın buxarkeçiriciliyi saatda 1m^2 parçadan keçən buxarının qramlarla miqdarıdır. İnsan orqanizmindən xaric olan tər buxarları paltar vasitəsilə buxarlanır. Buna parçanın buxarkeçirməsi deyilir. İsti iqlim şəraitində istifadə olunan paltarların materialları çox buxarkeçirmə qabiliyyətinə malik olmalıdır. Çünki insanın istilik xaric etməsi ən çox buxarlanma yolu ilə olur (məsələn: madepolanın i/k – $16,2 \text{ q/m}^2$ saat, təbii ipəyin – $4,62 \text{ q/m}^2$ saat, kapronun – $1,9 \text{ q/m}^2$ saatdır).

Materialın hiqroskopikliyi. Hiqroskopiklik %-lə ifadə olunaraq, parçaların hava buxarlarını udmaq qabiliyyətini xarakterizə edir. Geyimlərin bədənə yaxın olan qatı üçün istifadə olunan parçalar yüksək hiqroskopikliyə malik olmalıdır ki, bədənə ayrılan təri özünə çəkmə bilsin və xaric etsin. Yəni paltarlar yüksək absorbsiya və desorbsiya qabiliyyətinə malik olmalıdır.

Lakin qış və mövsümi paltarların üst qatı üçün istifadə olunan paltarlar minimal hiqroskopikliyə malik olmalıdır. Çünki atmosferdən parçaların islanmasının qarşısını alır və bu da geyimin istilikqoruma xüsusiyyətinin azalmasının qarşısını alır (məsələn: batist, volta, çit – 90%, madepolan p/k – 18%, drap yüngül – 1,72%, təbii ipək – 16,5%, yun – 14%, reps – 7-8%, kapron – 5-7%, lafsan – 0,5%).

Materialların rütubətliyi – rütubətlik %-lə ifadə olunur. Materialın rütubətliyi materialın bir ucu suya salındıqda özünə nə qədər su çəkməsinə deyilir. Parçanın rütubətdən sonra çox hissəsinin islanmayaraq quru qalmasının çox böyük əhəmiyyəti var, belə ki, bu zaman materialın hava keçiriciliyinin müəyyən səviyyəsi qalır və parçanın istilikkeçiriciliyi az dəyişir.

Materialın hidrofiliyi – hidrofiliyi parçanın rütubəti özünə tez və tam çəkmə qabiliyyətini göstərərək, %-lə ifadə olunur. Xüsusilə dəri ilə təmasda olan geyimlər daha çox hidrofil olmalıdır. Belə ki, parça dəri üzərində olan tər buxarlarını özünə çəkməlidir (məsələn: batist, volta, çit – 90%-dən çox, su çəkməyən qatı olan reps – 0%).

Materialın hidrofobluğu (islanmamaq) – materialların bu xassəsi hidrofiliyin əksini xarakterizə edən göstəricidir. Yəni paltarın üst qatı yüksək hidrofobluğa malik olmalıdır ki, islanmasın.

Materialın lipofiliyi – materialın dərinin üzərindəki piyi özünə çəkmə qabiliyyətinə lipofillik deyilir və %-lə ifadə olunur.

Sintetik materiallar yüksək lipofillik xassəsinə malikdir. Belə ki, dəridə olan piy damcıları liflər arasında olan hava boşluğunu dolduraraq parçanın fiziki-gigiyenik xassələrini aşağı salır. Bunun nəticəsində bədənə qeyri-komfort şərait yaranır. Materialın istilik keçirməsi – material nə qədər istiliyi az keçirərsə, o bir o qədər istiliyi çox saxlayar. Bu da qış mövsümü üçün olan geyimlər üçün əsas göstəricidir.

Materialın istilik müqaviməti. İstilik müqaviməti istilikkeçirmənin tam əksidir. Materialın 1°C temperaturda parçanın 1m^2 səthindən 1 kkal istiliyin keçməsi vaxtı saat ilə təyin edilir.

Geyimlər içərisində uşaq paltarları xüsusi yer tutduğundan, uşaq geyimləri sanitariya qaydalarına uyğun olmalıdır. Çünki uşaq geyimlərində istifadə olunan parçalar da fiziki-gigiyenik göstəriciləri də onun hazırlandığı toxuculuq liflərinin xassələrindən asılıdır. Belə ki, uşaq geyimlərinin (paltar və ayaqqabılarda) istehsalında istifadə edilən materialların tərkibi gigiyenik göstəricilərə uyğun olmalıdır. Geyimlərin hazırlanması üçün sanitariya tələblərinə

cavab verən kimyəvi liflərdən olan süni parçalardan istifadə oluna bilər. Tərkibində sintetik liflərlə PAN, PA, PE qarışığı olan asetat parçalarından uşaq geyimlərində istifadə etmək qadağandır. Lakin digər uşaq əşya məmulatlarının istehsalı üçün süni xəz və sintetik isindiricilərdən istifadə etmək olar. Körpələr üçün isə bu materialların istifadəsi qadağandır.

Eyni zamanda körpələrin, kiçik və məktəb yaşına qədər uşaqların alt paltarlarının hazırlanmasında sintetik parçalardan istifadə etmək olmaz. Dörd yaşına qədər uşaqlar üçün paltar tikilməsində sintetik tikiş sapların istifadəsi də qadağandır. Alt paltarları – bədənin dərisi ilə bilavasitə təmasda olur, ona görə də paltar – paltaraltı mühitdən mübadilə məhsullarının xaric olunmasına şərait yaratmalıdır (qazı, rütubəti, buxarı, piyi).

Uşaqlarda alt paltarı sərbəst və rahat olmalıdır ki, dəri “tənəffüsünü” təmin etməklə bərabər, paltaraltı mühitin ventilyasiyasına şərait yaratsın.

Alt geyimləri üçün yüksək buxar və hava keçiriciliyə, hidroskopikliyə, hidrofiliyə malik olan yumşaq nazik materiallardan istifadə olunmalıdır.

Yeni doğulmuş və eyni zamanda 3 yaşına qədər uşaqlar üçün olan alt geyimləri təbii liflərdən olan (pambıq, kətan, ipək) palatkolardan və ya süni viskoz lifindən toxunan parçalardan istifadə edilməlidir. Məktəbə qədər uşaqlar üçün alt paltarları pambıq-siblon parçadan (70% pambıq və 30% siblon) hazırlanır. Uşaq paltarlarının tikişləri kobud olmamalı, rezinlər bərk sıxmamalıdır. Tumanlarda rezinlər arxada olmalıdır.

Metroloji şəraitdən asılı olaraq uşaqlar yayda bir və ya ikiqat paltar geyirlər. Yəni birqat alt paltarı, ikiqat üst paltarı – qızlar yubka və kofta. Oğlanlar isə qısa şalvar və köynək.

Yay geyimləri üçün istifadə olunan parçalar, alt paltarları üçün istifadə olunan parçalar kimi yumşaq olmalıdır. Eyni zamanda yüksək gigiyenikliyə malik olmalıdır. Yay geyimləri sərbəst olmaqla, paltaraltı mühitin maksimal ventilyasiyasını yaratmalıdır. Geyimlərin tikilişində bərk kəmərlərdən, dartan rezinlərdən və hündür yaxalıqlardan istifadə etmək lazım deyil.

Uşaqlar üçün temperaturu 20°C-dən çox olan otaqda yay paltarlarına uyğun olaraq iki qat paltar geyinməlidirlər. Otağın temperaturu 20°C-dən aşağı olduqda isə bir qədər qalın parçalı paltarlardan istifadə etmək lazımdır. Paltar üçqatlı ola bilər. Qışda uzun şalvardan, uzun köynəkdən, uzun corabdan istifadə edilməlidir. Üst paltarlarının əsas funksiyası orqanizmi isti saxlamalı, atmosfer rütubətindən və küləkdən bədəni mühafizə etməkdir.

Üç qatlı üst paltarlarının, üst qatın parçası hava və buxarkeçiriciliyin aşağı göstəricisinə malik olmalıdır, çünki soyuq havanın paltaraltı mühitə daxil olmasına mane olur, bu da yağış və qardan paltarın islanmasını qoruyur. Nəticədə, paltar öz istilik saxlama funksiyasını artırır. Ona görə də geyimlər və uşaqlar üçün qış paltarı hazırlayarkən üst qatın parçasını elə seçmək lazımdır ki, su çəkməyən material olsun.

Üst paltarın ikinci qatı – istilikqoruyucu parça olmalıdır ki, bunun hava saxlayan məsamələri olsun. Məsələn: pambıq, vatin və ya sintepon. Bu məqsədlə sintetik parçalardan da istifadə etmək olar. Belə ki, bu parçalar paltarın istilikqoruyucu xüsusiyyətini təmin etsinlər. Paltarın daxili qatı, yəni astarı havakeçiriciliyinə, hiqroskopikliyə, buxarkeçiriciliyinə, rütubət həcmliyinə görə yüksək göstəriciyə malik olmalıdır. Bu da paltaraltı qatda optimal gigiyenik şərait yaradır.

Qış üçün olan paltarların konstruksiyası paltaraltı mühitdə minimal hava mübadiləsini təmin etməlidir. Buna nail olmaq üçün paltaraltı mühitdə çoxlu bağlı sahələrin yaranmasına nail olmaq lazımdır. Yəni üst paltarlarına manjet, kəmər, başlıq əlavə etmək lazımdır. Ən yaxşı qış paltarları – hündür yaxalıqlı, kəmərli, bağları olan şalvar, aşağıdan rezinlə çəkilmiş uzun gödəkcədən ibarət kompleksdir. Geyimin belə konstruksiyası yüksək və bərabər yayılmış istilik effekti verir, geyimin sərbəstliyinə şərait yaradır.

ƏDƏBİYYAT

1. Николаева М.А. Товарная экспертиза. М.: Издательский дом Деловая литература , 1998. 288 с.
2. Чечеткина И.М. Управление качеством продукции и экспертиза: Учебное пособие. Ростов-на-Дону: РГЭА, 1998. 140 с.
3. Həsənov Ə.P., Osmanov T.R., Həsənov N.N., Nəsirova Z.H. və b. Qeyri-ərzaq mallarının ekspertizasının nəzəri əsasları. Dərslik. Bakı: İqtisad Universiteti. 2010, 514 s.
4. Həsənov Ə.P., Osmanov İ.R., Həsənov N.N., Nəsirova Z.H. və b. Toxuculuq, geyim, ayaqqabı və xəz mallarının laboratoriya praktikumu. Dərslik, Bakı: İqtisad Universiteti, 2006, 412 s.

РЕЗЮМЕ

ГИГИЕНИЧЕСКИЕ ТРЕБОВАНИЯ К МАТЕРИАЛАМ ОДЕЖДЫ И ИХ ЭКСПЕРТИЗА

Насирова З.Г., Худобахышова Г.Э.

Ключевые слова: *гигиена, объем материала, гидрофобность материала, липофильность материала.*

В статье рассматриваются требования к потребительским и гигиеническим свойствам одежды, так как человеческий организм очень чувствительный. Здоровье людей всегда находится в центре внимания государства и учитывая это, для комфорта используемой ими одежды к ним предъявлены определенные требования со стороны Министерства здравоохранения Азербайджанской Республики.

SUMMARY

HYGIENIC REQUIREMENTS FOR CLOTHING MATERIALS AND THEIR EXPERTISE

Nasırova Z.H., Khudabakhishova G.E.

Key words: *hygiene, volume of material, weight? hydrophobicity of material, lipophilicity of material*

The article deals with the requirements of consumer properties of clothing to its hygienic properties, as the human body is very sensitive. Healthy life of people is always in the center of attention of the state and considering it, for comfort of the clothes used by them certain requirements from the Ministry of Health of the Republic of Azerbaijan are presented to them.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	28.12.2018
	Son variant	27.03.2019